

VÀI Ý NGHĨ VỀ DI SẢN VỚI HỘI HÈ - DU LỊCH

TRẦN TRƯƠNG*

1- Thực ra ta quen gọi là dự lễ hội chứ chính xác hơn chỉ là đi dự hội hoặc đi hội thôi. Cái phần lễ ấy theo tôi là một thứ thủ tục hành chính có phần cứng nhắc của "ban tổ chức" ở địa phương. Người dân đến hội là tự nguyện và mang nhiều yếu tố tâm linh, chứ không phụ thuộc vào bất cứ một sự gò ép nào. Nhiều hội bây giờ các "bác" địa phương cứ bày ra phần lễ cho long trọng, vả lại làm cho hội đi vào khuôn khổ và mang tính "tuyên giáo" nhiều quá. Cái "thiêng" của lễ hội là sự tôn vinh di sản với hồn cốt của nó. Làng nào cũng có đình, chùa, thờ Phật, thờ thánh, thờ Thành hoàng làng, đây chính là những cơ sở vật chất và yếu tố tinh thần đã được xây đắp bằng của cải và công sức của cộng đồng dân cư nơi ấy, trải qua rất nhiều sự thăng trầm của thời gian và những biến cố lịch sử. Cả nước ta có rất nhiều tỉnh thành có danh lam thắng cảnh, trong đó chính "cái rốn" của danh lam thắng cảnh là những di sản văn hóa vật thể và phi vật thể. Đi hội đền Hùng vào ngày 10 tháng 3 Âm lịch, bây giờ được lấy làm ngày giỗ Tổ, nhưng nếu không có đền thờ vua Hùng, thì ai đến mà cầu ước tâm linh; đến Yên Tử là đến với Phật phái Trúc Lâm và chùa Đông; đến hội Lim là được nghe và hát Quan họ; đến Bà chúa Kho là đến nơi đền thờ Bà chúa để cầu xin và "vay" phước lộc, tiền của. Rồi rất nhiều thứ hội từ miền núi tới miền xuôi, từ nông thôn ra thành thị ... ở đâu bây giờ cũng có hội và vì thế những di sản văn hóa đang bị nhiều người "lợi

dụng" và hiểu sai lệch về giá trị tinh thần và vật thể của di sản ấy. Ví dụ chúng ta cứ gọi di sản quần thể tháp Chăm ở Quảng Nam là "Thánh địa Mỹ Sơn". Ở đây nay không còn là Thánh địa và ở đây là quần thể tháp Chăm của người Chăm, một biểu tượng văn hóa độc đáo bằng đất nung có từ thế kỷ thứ VII đến thế kỷ thứ XV. Với những hình ảnh chạm khắc hoa văn, trang trí bên ngoài rất tinh xảo, và đã được UNESCO công nhận là di sản văn hóa thế giới. Ở bài viết nhỏ này, tôi không có ý định mô tả và thống kê di sản của nước ta, mà tôi muốn nhấn mạnh một điểm mấu chốt là việc tổ chức hội như thế nào để người đi dự hội phải hiểu được ý nghĩa của hội thông qua những hoạt động gắn liền với truyền thống dân gian và bảo vệ những di sản của cha ông để lại. Đã có quá nhiều lời cảnh báo về việc ghi "dấu ấn" của mình bằng cách như khắc, viết tên mình lên bờ tường, phẫn đá, cột đình, gốc cây ở xung quanh di sản (mà có ở đâu xa, ngay giữa lòng Hà Nội bên chân tháp bút linh thiêng thế mà cũng có hàng trăm cái tên nhỏ nhằng nào đó vẽ và viết chồng lên nhau như một kiểu bôi tặc), làm cho hình hài di sản biến dạng và mất mỹ quan vô cùng, thế mà đến nay nhiều người đến hội vẫn còn những hành động như trên. Hơn thế nữa đi hội còn tranh cướp nhau những vật phẩm như kiểu đi xin ấn tín đến Trấn, mà đã có xảy ra tai nạn, làm cho việc xin ấn mất hết giá trị văn hóa của ngày hội và ý nghĩa của việc xin ấn.

Đúng vậy, phê phán thì dễ, còn xây dựng ý thức và góp công bảo vệ di sản mới khó. Ví như một việc rất nhỏ là việc diễn ra chỉ cách đây vài

chục năm gần đây thôi, nay người ta vẫn nhắc tới tàu điện Hà Nội, vậy mà bây giờ đổ ai tìm thấy cái toa tàu điện cũ nào để mà giới thiệu trong bảo tàng. Tôi đã đến tận nơi cái xí nghiệp xe điện (mà bây giờ nhiệm vụ của nó là chạy xe buýt), cũng không hề có sự lưu giữ một mảnh sắt nào của cái tàu điện xưa. Hỏi mãi mới biết có một bác lái xe điện ngày ấy còn giữ được cái chuông tàu điện, nhưng cũng thật là quý rồi, nói đến tàu điện Hà Nội là hình như người ta còn văng vẳng đâu đây những âm hưởng "leng keng" lan ra những ngõ phố từ bờ hồ Hoàn Kiếm đến ngoại ô Cầu Giấy. Cái chuông ấy do người Pháp mang sang từ Paris kia đấy.

2- Đi du lịch là để biết đây, biết đó. Nhưng đi ngắn ngày thì chúng ta nên biết cái gì ở nơi ta đến, chứ làm sao mà đi và biết hết được. Ví như ta đi du lịch nước Pháp cũng có thể chỉ đến được Paris mà ở đây ta cũng chỉ có thể đến thăm quan một vài di sản văn hóa của họ như tháp Eiffel, bảo tàng Louvre, nhà thờ Đức Bà, hay lâu đài Versailles chứ làm sao mà "Tour de France" được? Rõ ràng chỉ có những nơi có những di sản văn hóa dù là vật thể hay

phi vật thể thì con người mới cần và muốn đi du lịch. Phải nói vai trò di sản văn hóa là một "động lực" của du lịch, tất nhiên có cả những việc biết đến một số của ngon vật lạ nữa. Ở nước ta có không ít di sản văn hóa giá trị và ở tầm cỡ thế giới, nhưng phải nói thật là chúng ta chưa biết hết chân giá trị của nó. Ngay cả trong nhiều nghị quyết của Đảng nêu lên, ấy vậy mà việc thực thi nghị quyết cũng chưa đến nơi đến chốn. Việc có nhiều thiếu sót trong việc giữ gìn, nâng cao giá trị của di sản là trách nhiệm của cấp ủy và chính quyền địa phương. Có những nơi còn lợi dụng ý nghĩa của di sản mà khi tổ chức hội còn làm quá đi, thậm chí mang tính thương mại nhiều hơn, từ đấy mà làm méo mó ngày hội và cả phần tâm linh của di sản. Nhiều di sản văn hóa được nhà nước xếp hạng đã bị lạm dụng quá mức. Ví như một số đền chùa, lớn cũng như nhỏ, những người quản lý trực tiếp đã để phát triển những hòm công đức quá nhiều, một ban thờ có đến 3, 4 cái hòm công đức, mà rồi người đi thăm quan, du lịch quên bẵng cả ý nghĩa của di sản mà chỉ biết lễ bái, thậm chí xóc thẻ, xin thẻ, và cứ tự

"Náo nức hội xuân" - Ảnh: T.L

nguyên bỏ những đồng tiền có mệnh giá nhỏ vào đây chắt những chiếc thùng ấy. Vậy mà mỗi mùa mở hội thu hoạch từ những hòm công đức lên tới hàng tỷ và hàng chục tỷ đồng như chơi. Đi du lịch ở ta còn phụ thuộc cả vào ngày hội và cúng bái, xin lộc, cầu lộc một cách quá đáng. Tôi đã từng được nghe một câu chuyện của vợ chồng buôn bán bất động sản, mắng nhau: "Sao cô lễ Bà chúa và vay ít thế, tôi bảo vay Bà 1000 cây, mà cô chỉ xin vay 400 cây?, vào xin lại đi"...?!!! Sang châu Âu đi thăm quan các di tích lịch sử, người ta có thuyết minh ý nghĩa của di sản, nhưng ở ta thì chẳng mấy ai giới thiệu nhiều, ấy vậy mà mỗi lần có hội lại tổ chức cho ông lãnh đạo địa phương lên thuyết giáo dăm câu ba điều, nhưng ở dưới nào có ai nghe. Nói thế để ngành du lịch của chúng ta phải/nên cải cách mạnh mẽ vấn đề du lịch kết hợp hài hòa với việc quảng bá di sản, có thể ngay cả những đồng tiền công đức cũng phải được sử dụng công bằng, minh bạch vào việc tu bổ và chỉnh trang di sản. Một việc nhỏ nhưng cũng không kém phần quan trọng, đó là vấn đề vệ sinh môi trường xung quanh di tích, thắng cảnh. Ngoài những hành vi "bôi nhọ, vẽ bẩn" lên di sản, còn vấn đề xả rác của du khách xung quanh đường đi, lối lại, sân chùa, mặt nước... ở đâu cũng bị vấy bẩn. Ngay ở sân trước đền Trần, người ta chỉ biết xô đẩy nhau để "mua" ấn tín, song mọi rác rưởi bị vứt bừa bãi, thật mất mỹ quan. Ấy vậy có du khách muốn vứt rác vào nơi qui định nhưng ban quản lý ở nhà đền cũng không bố trí nổi một cái thùng đựng rác nào. Bên các bến thuyền ở vịnh Hạ Long cũng có quá nhiều rác. Chúng ta chưa dám so sánh với nền công nghiệp du lịch của các nước tiên tiến nhưng trong việc tổ chức du lịch của chúng ta phải dần tiến tới cái văn minh của họ. Ngay ở Trung Quốc, nhiều di sản đón hàng triệu lượt khách hằng năm nhưng việc vệ sinh rất được chú trọng. Ngay việc thấp hương cúng bái, họ cũng qui định rất rõ và nghiêm ngặt, đó là việc chỉ được thấp một nén hương và cắm hương ở lư hương ngoài sân, vào lễ phải bỏ giấy dếp bên ngoài thêm, giữ vệ sinh trong đền, chùa và danh thắng. Chúng ta muốn có những nguồn thu lớn cho du lịch, thì cần phải thay đổi phương thức và cách làm hiện nay. Kết hợp hài hòa giữa bảo vệ, tu bổ,

Trần Trương: Vài ý kiến...

giữ gìn những di sản thật tốt, không chỉ lợi dụng chúng và "khai thác triệt để" cái công trình ấy, để rồi lúc nào đó chúng bị biến dạng và xuống cấp theo thời gian. Các nhà khoa học về di sản phải hướng dẫn địa phương biết cách trùng tu di sản, nhưng không có nghĩa "làm mới" chúng theo hướng "hiện đại" như đã có lần người ta đem quét vôi tháp Rùa ở hồ Gươm, hoặc sơn lại tượng, lợp mái tôn, xây nhà tầng cho chùa... Những việc trên đây nhiều nhà quản lý đều biết cả nhưng sự chông chéo trong quản lý, cộng với kinh phí cho việc tu sửa còn quá bất cập. Chính phủ thành lập Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch, nghĩa là đã nhìn thấy vấn đề gắn bó giữa du lịch với các thiết chế văn hóa, di sản văn hóa, vậy sắp tới chúng ta cần có những chính sách phù hợp nhằm phát huy tính hữu cơ của công việc này. Du lịch là đến với di sản, di sản làm tăng thêm ý nghĩa cho du lịch, sự hài hòa ấy phải được kết hợp từ hai phái người quản lý, tổ chức và ý thức của người dân trong quan niệm thẩm mỹ lành mạnh.

3- Vài lời kết cho những vấn đề trên chính là việc phát huy giá trị truyền thống của di sản, chính là chúng ta bảo vệ giá trị văn hóa đích thực, giá trị thẩm mỹ của những sáng tạo cha ông để lại. Chúng ta thực hiện những nghị quyết của Đảng là "xây dựng nền văn hóa Việt Nam đậm đà bản sắc dân tộc" nhưng cũng không nên quá chú trọng để "lông ghép" ý nghĩa chính trị trong những hội hè, hoặc ngày hội, chính quyền địa phương hay lạm dụng để đặt ra "cái lễ" để diễn thuyết trên diễn đàn làm cho ngày hội dân gian bị pha loãng bởi những diễn văn gò ép. Tôi nhớ trước đây, còn có ngày hội pháo Đông Ky, ông chủ lễ là phó chủ tịch xã đứng lên diễn trình về ý nghĩa, về cách thức làm pháo và ông còn đưa luôn cả thành tích trong năm qua của xã nhà... quả thực cũng chẳng mấy ai nghe, bởi người dự hội quá đông và ồn ào, chính vì thế mà ngày hội bị cứng nhắc và lạc lõng.

Có thể là chưa đủ, nhưng trong phạm vi của một bài viết ngắn này tôi chỉ xin trao đổi vài ý kiến nhỏ và chưa thật mạch lạc, những vấn đề này có thể đã có nhiều ý kiến ở đâu đó, song tôi mạo muội nêu lên, rất mong được sự lượng thứ./.

T.T